# Lohtajalaisnuorten ja -eläkeläisten murreasenteita

**Kandidaatintutkielma**

**Iida Rapi**

**Suomen kieli**

**Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto**

**2016**

**JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO**

| | |
|---|---|
| Tiedekunta – Faculty<br>Humanistinen tiedekunta | Laitos – Department<br>Kielten laitos |
| Tekijä – Author<br>Rapi Iida Elina | |
| Työn nimi – Title<br><br>Lohtajalaisnuorten ja –eläkeläisten murreasenteita | |
| Oppiaine – Subject<br>Suomen kieli | Työn laji – Level<br>Kandidaatintutkielma |
| Aika – Month and year<br>Toukokuu 2016 | Sivumäärä – Number of pages<br>28 sivua + liitteet |


Tiivistelmä – Abstract

Kandidaantintutkielmassani tarkastelen lohtajalaisten murreasenteita. Aihe on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti relevantti, sillä Lohtaja liitettiin Kokkolaan kuntaliitoksessa vuonna 2009 ja nämä yhteen liitetyt alueet ovat kielellisesti hyvin erilaisia. Lohtajalla puhutaan keskipohjalaismurretta, kun taas Kokkola historiallisesti ruotsinkielisenä alueena ei kuulu mihinkään murrealueeseen. On oleellista selvittää ei-lingvistien eli maallikkojen käsityksiä murteesta ja kielestä tällaisilla alueilla. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: Millaiseksi Lohtajan murre koetaan ja millaisia asenteita Lohtajan murteeseen ja sen puhujiin kohdistuu? Millaiseksi lohtajalaiset kokevat oman kielimuotonsa? Miten lukiolais- ja eläkeläisinformanttien käsitykset kielestä ja murteesta eroavat toisistaan?

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on kansanlingvistiikka, joka keskittyy tutkimaan maallikkojen kielihavaintoja ja –käsityksiä. Kansanlingvistiikassa tutkitaan siis maallikkojen käyttämää metakieltä eli puhetta kielestä. Aineisto kerättiin haastattelemalla yhdeksää lohtajalaista: kolmea yli 80-vuotiasta eläkeläistä ja kuutta 18-vuotiasta lukiolaista. Työssäni vertailen näiden kahden ryhmän kielikäsityksien eroja.

Nuorilla haastateltavilla oli Lohtajan murteesta pääasiassa positiivisia mielikuvia: murretta luonnehdittiin mm. iloiseksi, kotoisaksi ja rennoksi. Eläkeläiset puolestaan kuvasivat murrettaan vanhanaikaiseksi ja jopa rumaksi. Lähes jokainen haastateltava koki puhuvansa jonkinasteista Lohtajan murretta, mutta ikäryhmien väliltä löytyi silti eroja: useimmat lukiolaiset ajattelivat puhuvansa Lohtajan murteen ja yleiskielen välimuotoa, kun taas eläkeläiset määrittelivät kielimuotonsa ainoastaan Lohtajan murteeksi.

Erot lukiolaisten ja eläkeläisten käsityksissä todennäköisesti johtuvat näiden ryhmien erilaisesta elämäntilanteesta: eläkeläiset ovat asuneet koko ikänsä Lohtajalla, kun taas nuoret käyvät lukiota Kokkolassa; heillä on siis tilaisuus tarkkailla kieltä Lohtajan ja oman kotimurteen ulkopuolella ja siten tulla tietoisemmiksi kielestä ja sen ilmiöistä.



Asiasanat – Keywords
Kansanlingvistiikka, murteet, asenteet, metakieli

Säilytyspaikka – Depository
Jyväskylän yliopisto

Muita tietoja – Additional information

# SISÄLLYS

1 JOHDANTO ..... 1

2 TAUSTAA ..... 3

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA AIEMPI TUTKIMUS ..... 6

3.1 Kansanlingvistiikka ja kansandialektologia ..... 6

3.2 Asennetutkimusta ..... 8

4 MENETELMÄT JA AINEISTO ..... 10

5 ANALYYSI ..... 12

5.1 Mielikuvia Lohtajan murteen puhujasta ..... 12

5.2 Käsityksiä Lohtajan murteesta ..... 15

5.2.1 Lohtajan murteen kuvailua ..... 15

5.2.2 Tunnistetut murrepiirteet ja niiden kuvailu ..... 18

5.3 Käsityksiä Lohtajan ympäristöalueiden kielestä ..... 20

5.4 Oma kielenkäyttö ja sen vaihtelu ..... 21

6 PÄÄTÄNTÖ ..... 25

LÄHTEET ..... 27

LIITTEET ..... 29

# 1 JOHDANTO

Kiinnostukseni Lohtajan murretta kohtaan syntyi, kun kävin lukiota kotikaupungissani Kokkolassa. Samaa koulua kävi myös lohtajalaisia nuoria, jotka puhuivat eri lailla kuin muut. Mielestäni oli todella kiinnostavaa, kuinka erilaista heidän puheensa oli, vaikka Lohtaja sijaitsee ihan Kokkolan vieressä. Näistä kokemuksista syntyi idea kandidaatintutkielmani aiheeseen.

Tutkielmassani perehdyn lohtajalaisten murreasenteisiin. Lähestyn aihetta haastatteluaineiston avulla: informanteiksi valitsin Lohtajalla asuvia yli 80-vuotiaita sekä nuoria, jotka käyvät lukiota Kokkolassa. Hypoteesini on, että näiden ryhmien väliltä löytyy jonkinlaisia eroja murreasenteisiin liittyen.

Lohtaja liitettiin Kokkolaan 1.1.2009. Kuntaliitoksessa yhdistettiin kaksi monin tavoin hyvin erilaista aluetta: pääosin suomenkielinen, pieni maatalousalue Lohtaja sekä moninkertaisesti suurempi, historialtaan ruotsinkielinen Kokkola. Alueiden erilaisuutta korostaa sekin, että murrealueiden raja kulkee Kokkolan ja Lohtajan välissä: Lohtajalla puhutaan keskipohjalaismurretta, kun taas Kokkola alun perin ruotsinkielisenä alueena ei kuulu mihinkään murrealueeseen. Nämä alueet eroavat siis toisistaan kooltaan ja elinkeinoiltaan, mutta ennen kaikkea kielellisesti.

Aihe on yhteiskunnallisesti relevantti, sillä kuntaliitoksia on viime vuosina tehty runsaasti. Kun kielellisesti hyvinkin erilaisia alueita liitetään yhteen, syntyy juuri Kokkolan kaltaisia uusia kuntia, jotka saattavat olla kielellisesti hyvinkin epäyhtenäisiä. Tällöin on oleellista selvittää tavallisten ihmisten asenteita ja mielipiteitä toisaalta heidän ympäristöalueidensa kielestä ja toisaalta heidän omasta kielestään ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Pyrin selvittämään myös eräänlaista kielitietoisuutta. Jotta pystytään analysoimaan kieltä, tarvitaan kielitietoisuutta, joka Riikka Alasen (2006: 11) mukaan tarkoittaa kykyä reflektoida ja arvioida kieltä tai muulla tavoin tarkastella kieltä kohteena. Kielitietoisuus on tutkielmassani keskeinen käsite, sillä haastateltavien vastaukset haastattelukysymyksiin riippuvat juuri heidän kyvystään arvioida kieltä ja kiinnittää huomiota kielen ominaisuuksiin.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaiseksi Lohtajan murre koetaan ja millaisia asenteita Lohtajan murteeseen ja sen puhujiin kohdistuu?

2. Millaiseksi lohtajalaiset kokevat oman kielimuotonsa?

3. Miten lukiolais- ja eläkeläisinformanttien käsitykset kielestä ja murteesta eroavat toisistaan?

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni pureutuu lohtajalaisten asenteisiin omaa murrettaan kohtaan. On kiinnostavaa selvittää, millaiseksi informantit kokevat oman murteensa ja vertaavatko he sitä esimerkiksi Kokkolassa puhuttavaan kieleen. Myös murteen puhujiin kohdistuvat asenteet voivat paljastaa aiheesta jotain oleellista.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla pyrin selvittämään, millaiseksi lohtajalaiset kokevat oman kielivarianttinsa: hahmottavatko he omaa kielikäsitystään Kokkolassa puhuttavan kielen kautta? Jotta tähän tutkimuskysymykseen voidaan vastata, on tärkeää selvittää myös informanttien käsityksiä Kokkolassa puhuttavasta kielestä.

Kolmas tutkimuskysymys liittyy kahteen aiempaan kysymykseen oleellisesti. Se pyrkii selvittämään, onko lukiolaisten ja eläkeläisten kielikäsityksissä ja –mielipiteissä eroja ja millaisia nämä mahdolliset erot ovat. Tätä tutkimuskysymystä käsittelen läpi analyysin jokaisen sellaisen haastattelukysymyksen kohdalla, jossa eroja näiden ryhmien väliltä löytyi.

# 2 TAUSTAA

Tarkastelen tässä työssä lohtajalaisten murreasenteita. Lohtaja on entinen Suomen kunta, joka sijaitsee Keski-Pohjanmaalla, Kokkolan läheisyydessä. Lohtaja, Kälviä ja Ullava liitettiin Kokkolaan vuonna 2009. Lohtajan asukasluku ennen kuntaliitosta oli n. 2800 ja Kokkolan n. 37 000 (Väestörekisterikeskus 2009). Kokkolan väestömäärä kasvoi kuntaliitoksen myötä yhteensä n. 8000 asukkaalla. Kuntaliitoksessa yhdistetyt Kokkola ja Lohtaja eroavat toisistaan sekä kielellisesti, väestömäärältään että elinkeinoiltaan.

Lohtajalla on ollut pysyvää asutusta jo varhaiskeskiajalta lähtien. Silloin toiminnassa oli Suur-Lohtaja, johon kuuluivat Lohtajan lisäksi myös Himangan, Kannuksen, Toholammin ja Lestijärven pitäjät. (Luho & Luukko 1957: 7, 29-35.) Aluksi elinkeinoelämä oli varsin monipuolista: kalastettiin, viljeltiin maata, poltettiin tervaa ja metsästettiin. Vähitellen tervanpoltto ja metsästys menettivät merkitystään ja maanviljelystä tuli pääasiallinen elinkeino kalastuksen säilyessä sen rinnalla. (Junkala & Niemelä 1977: 78, 149, 157.)

Suur-Lohtajan väkiluku kasvoi nopeasti koko sen olemassaolon ajan; esimerkiksi vuonna 1810 väkiluku oli n. 6000 henkeä, ja sadassa vuodessa väkiluku lähes kolminkertaistui (Junkala & Niemelä 1977: 48). Väestö oli pääosin suomenkielistä; vuonna 1880 ruotsinkielisiä oli vain n. 1,4 % koko Suur-Lohtajan väestöstä (Junkala & Niemelä 1977: 48).

Lohtajan tulevasta emopitäjästä Kokkolasta tuli kaupunki vuonna 1620. Se kehittyi nopeasti merkittäväksi merenkulku- ja laivanrakennuspaikaksi ja myöhemmin käsityöläisten ja kauppiaiden kaupungiksi (Toiviainen 1994: 17). Kokkolankin väkiluku kasvoi tasaisesti (Möller 1970: 70; Toiviainen 1994: 21). Valtaosa väestöstä oli ruotsinkielistä: esimerkiksi vuonna 1880 n. 85 % Kokkolan väestöstä oli ruotsinkielistä (Suihkonen 1992: 32). Toiviainen (1992: 17) huomauttaa, että vaikka tällöin Kokkolassa asui vain n. 300 suomenkielistä, Kokkolaa ympäröi suurehko suomenkielinen maaseutuväestö ja muuttoliike toi Kokkolaan jatkuvasti lisää suomenkielisiä. Kokkolan ruotsinkieliset näkivät tämän uhkana ja vastustivat suomalaisuusliikettä kiivaasti. Suomen itsenäistymisen jälkeen kuitenkin aloitettiin suomenkielinen yhdistystoiminta (Toiviainen 1994: 312) ja Kokkola alkoi vähitellen suomenkielistyä. Kokkola oli siis kielellisesti hyvin erilaista aluetta kuin Lohtaja.

Lohtajan alue kuuluu Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murrealueeseen. Murrealuetta on luonnehdittu epäyhtenäiseksi, mutta länsisuomalaiseksi sekamurteistoksi (Pyykkönen 1986: 6-7). Paavo Suihkonen jakaa murrealueen kahtia Keski-Pohjanmaan murteisiin ja Pohjois-

Pohjanmaan murteisiin siten, että alueiden rajalla olevat Kestilä, Pulkkila, Oulainen, Pyhäjoki ja Saloinen kuuluvat Pohjois-Pohjanmaan murrealueeseen. Keski-Pohjanmaan murteet voidaan jakaa vielä tarkemmin Vetelinjoen, Lestijoen sekä Kala- ja Pyhäjoen murteisiin. Näistä Lohtaja kuuluu Lestijoen ryhmään (ks. liite 1: kartta murrealueesta) (Suihkonen 1992: 9). Lestijoen ryhmään kuuluvat myös entisen Suur-Lohtajan pitäjät Himanka, Kannus, Lestijärvi ja Toholampi – näiden pitäjien murteet eivät kuitenkaan eroa toisistaan olennaisesti (Pyykkönen 1986: 6).

Lohtajan murretta pro gradu -työssään tutkineen Helka Pyykkösen (1987: 8) mukaan Lohtajan murteeseen kuuluu vokaalien välinen h: *syömähän, jäläkihin*. Vokaalien välinen *h* mainitaan myös Suomen murrekirjassa (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013: 298). Lisäksi Lohtajan murteelle ominaisia piirteitä ovat *ts*:n korvautuminen *ht*:lla: *mehtä, mehtän* (Lyytikäinen ym. 2013: 298; Pyykkönen 1987: 7) sekä *d*:n kato tai sen korvautuminen siirtymä-äänne *j*:llä (Lyytikäinen ym. 2013: 298; Pyykkönen 1987: 21-23). Svaavokaali kuuluu myös Lohtajan murteeseen ja se esiintyykin monissa asemissa: *vanaha, jalaka, palijo* (Pyykkönen 1987: 7).

Aktiivin toisen partisiipin tunnuksen *n* pidentyy Lohtajan murteessa usein: *jaksannu, keittännehet*. Myös jälkitavun vokaali usein pidentyy: *hevoosella, naveetasa*. Pääpainollisen tavun pitkä vokaali sen sijaan lyhentyy *h*:n edellä: *hihijin, jähäjytettihin*. Joskus vokaali lyhenee myös muiden konsonanttien edellä: *kärmehen, raskia*. (Pyykkönen 1987: 30-32.) Lohtajan murteessa esiintyy myös elisio, jossa sanan loppuvokaali katoaa ja sana liittyy seuraavaan sanaan: *meit'oli nelijä poikaa, toisina vuosin'oli enempi*. (Pyykkönen 1987: 33-36.)

Lohtajan murteen sanastossa ja astevaihtelussa näkyy ruotsin kielen vaikutus. Ruotsin kielen peruja ovat esimerkiksi ruotsalaiset lainasanat, sananalkuiset konsonanttiyhtymät ja *f*: *kränkky* 'jakkara', *trenkänny* 'kannattanut', *fältättihin* 'kynnettiin' (Pyykkönen 1987: 6, 16-17). Ruotsin kieli on vaikuttanut myös joidenkin sanojen jäämiseen astevaihtelun ulkopuolelle; tällaisia ovat ainakin erisnimet: *Veikkon*. Vaihteluttomuutta esiintyy jonkin verran myös muissa sanoissa: *jääkaapi, vaippaks* (Pyykkönen 1987: 23-24; Suihkonen 1992: 304-305.)

Esimerkki: Katkelma Lohtajan murteesta (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013: 298):

> Sitte se oli täsä ni oli, ei siittä niin kovin kauan o. Me olimma Huhtalasa sillon asuima vielä ni, meiltä joutu – ko, vahajattihi ('vahdattiin'), lehemiä täälä, se on tuosa Sorrosa. Niin se oli niittuna, ni... Vahajattihin lehemiä ni yks lehemä oli pois sitte, ku

> tultihin kotia. No ei sitä löyettykkääm mistään sitte ja nii, se oli jäänys syömähän sinnet tietystij jäläkihij ja sitt ei nähänykkääl lehemiä – lähti vääräjällek käsil – luuli että ne on sielä ja meni sielä nevaha! Tuosa, likellä, siinä talosa josa tek kävittä ensi. Niin siinä takana ni oli, niim märkä neva ni että – se, sielä nevasa oli ollu, miten se, viikom päivät. Eikö se olluk kumma että se eli sielä!

Kokkolaa sen sijaan ei mielletä kuuluvaksi mihinkään murrealueeseen, sillä se on perinteisesti ruotsinkielistä aluetta. Kokkolaa ei myöskään mainita murrekirjallisuudessa (esim. Lyytikäinen ym. 2013). Muunlaistakaan tutkimusta Kokkolan puhekielestä ei juuri ole tehty, joten on haastavaa eritellä Kokkolan alueella puhuttavan puhekielen piirteitä. Kokkolan kielimaisema on nykyäänkin joka tapauksessa erilainen kuin Lohtajan: 13 % väestöstä on yhä ruotsinkielisiä (Tilastokeskus 2013).

# 3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA AIEMPI TUTKIMUS

## 3.1 Kansanlingvistiikka ja kansandialektologia

Kansanlingvistiikka on kielitieteen suuntaus, jossa perehdytään maallikoiden kielikäsityksiin. Maallikoilla tässä yhteydessä tarkoitetaan henkilöitä, joilla ei ole kielitieteellistä koulutusta (Vaattovaara 2009: 26). Kielitieteessä maallikoiden kielikäsityksien tutkimista on perinteisesti pidetty toissijaisena ja epäkiinnostavana (Niedzielski & Preston 2000: 3-10). On kuitenkin osoitettu, että maallikoiden kielikommentteihin ja mielipiteisiin perehtyminen on hyvä keino paljastaa kieliyhteisössä piileviä jännitteitä, sillä ainoastaan variaatiota tarkastelemalla ei ole mahdollista päästä yhtä syvällisiin tuloksiin (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 224). Lohtajan seutu on myös tästä näkökulmasta hedelmällinen tutkimuskohde, sillä alueella tapahtuneiden muutosten takia kieliyhteisössä voi kyteä jännitteitä – ja niihin on mahdollista päästä käsiksi juuri kansanlingvistisin tutkimusmenetelmin (ks. Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 224).

Kansandialektologia on kansanlingvistiikan ala, jossa tutkitaan maallikoiden murrekäsityksiä. Kansandialektologisissa tutkimuksissa on perinteisesti selvitetty esimerkiksi maallikoiden mielipiteitä murteiden miellyttävyydestä tai rumuudesta (Preston 1999: 199-226; Long & Preston 2002: 3). Kansanlingvistiikkaan ja kansandialektologiaan liittyy myös kielitietoisuus, joka selittää maallikoiden havaintoja kielestä. Preston (1996: 40-45) on esitellyt neljä näkökulmaa, joista lähtien maallikoiden kielihavaintoja voidaan tutkia. (1) Ensimmäisessä näkökulmassa tutkitaan, millaisia ilmiöitä informantit havaitsevat eli millaisiin seikkoihin tietoisuus ulottuu (*availability* ’saatavuus, pääsy, käsiteltävyys’). (2) Toiseksi voidaan tutkia, kuinka hyvin havainnot vastaavat tieteellistä totuutta (*accuracy* ’paikkansapitävyys, täsmällisyys’). (3) Kolmas näkökulma on havaintojen tarkkuus tai yleisluontoisuus (*detail* ’yksityiskohtaisuus’). (4) Viimeinen näkökulma koskee maallikon tunnistaman piirteen, murteen tai muun kielenilmiön jäljittelyn ja hallinnan tarkkuutta (*control* ’hallinta, imitointikyky’). Jokainen näistä seikoista on itsenäinen, toisista riippumaton jatkumo. (Preston 1996: 40-45; termien suomennokset Vaattovaara 2009: 31-32.)

Prestonin (2002: 64) mukaan maallikon kielinäkemys on täysin toisenlainen kuin kielentutkimuksen suhtautuminen kieleen. Maallikon kielinäkemyksessä kieli näyttäytyy jonkinlaisena abstraktina, virheettömänä ihanteena, josta on olemassa erilaisia ”huonompia”

versioita, kuten murteita. Maallikon kielikäsitykselle ominaista on arvottaminen: kieltä jäsennetään sen mukaan, mikä on ”oikein” ja mikä ”väärin”. Kielentutkimuksen tavoitteena sen sijaan on kuvata erilaisia kielijärjestelmiä arvottamatta niitä. (Preston 2002: 64; Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 225-226.)

Preston ja Niedzielski (2000: 302-314) jaottelevat maallikon kielestä käyttämän metakielen kahteen lajiin. Metakielen ensimmäisellä tasolla keskitytään puheeseen kielestä eli siihen, miten ihmiset raportoivat kielellisiä havaintojaan. Metakielen toinen taso sen sijaan sisältää asenteellista suhtautumista kieleen; kieltä voidaan kuvailla vaikkapa hauskaksi tai rennoksi. Metakielen toinen taso siis sisältää tietoa kieleen ja kielenkäyttäjiin liittyvistä uskomuksista ja stereotypioista.

Kansanlingvistiikan kentällä on käyty keskustelua maallikoiden käyttämästä metakielestä. Metakielen puute on nähty yhtenä asennetutkimuksen aineistonkeruun ongelmana (Mielikäinen & Palander 2002: 91). Niedzielski ja Preston kuitenkin korostavat, että kyse ei ole metakielen puutteesta vaan sen erilaisuudesta: maallikoilla ei ole kielitieteellisiä termejä käytössään, joten he käyttävät kielen kuvaamiseen arkisempia ilmaisuja (Niedzielski & Preston 2000: 3-6). Johanna Vaattovaara ja Henna Soininen-Stojanov ovat tästä kuitenkin osittain eri mieltä: vaikka maallikot osaavatkin kommentoida kieltä laajasti, eri tasoilla ja kekseliäästikin, on olemassa myös sellaisia kielellisiä elementtejä, joita maallikko ei kykene eksplikoimaan, vaikka kyseisen piirteen tiedostaisikin. Tällöin kielentutkijan haasteena on ymmärtää, mitä käsite ”murresana” haastattelun yhteydessä todella tarkoittaa. Maallikoilla on siis sellaista kielitietoisuutta, jota he eivät kykene kielentämään. (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 248.) Tällainen kielitietoisuus näkyy myös omassa tutkimuksessani etenkin eläkeläisten vastauksissa: he monesti ilmaisivat tietävänsä, että esimerkiksi johonkin haastattelukysymykseen voisi liittyä muutakin, mutta eivät silti osanneet tarkemmin kuvata havaintojaan.

Kansanlingvistiikalla on yhteys myös kielellisiin asenteisiin, joita on tutkittu 1960-luvulta lähtien. Käyttäytymistieteissä *asenne* on määritelty monin eri tavoin. Kielitieteessä käsite on kuitenkin ymmärretty melko väljästi, eikä tarvetta tarkalle määritelmälle ole ollut. (Mielikäinen-Palander 2002: 86-88.) Kielellisiä asenteita tutkimalla on pyritty selvittämään, miten asenteet vaikuttavat eri kielimuotojen kehitykseen. Keskeisiä käsitteitä tähän liittyen ovat *prestiisi* eli kielimuodon arvostus ja toisaalta myös *stigmaattistuminen* eli kielimuodon leimautuminen negatiivisesti. Kielen muuttumista ohjailee arvostetun puhetavan jäljittely ja aliarvostetun puhetavan välttely joko tietoisesti tai tiedostamatta. (Palander 2011: 11.)

Omassa aineistossani stigmaattistuminen näkyy esimerkiksi eläkeläisvastaajien suhtautumisessa *kirjakieleen*.

## 3.2 Asennetutkimusta

Marjatta Palanderin ja Aila Mielikäisen tutkimus *Miten suomalaiset puhuvat murteista* (2011) on erittäin kattava kokoelma suomalaisten kieltä ja murteita koskevaa metakieltä. Tutkimuksen aineistona on laaja kokoelma haastatteluja, kyselyjä, testejä, kartta- ja kirjoitustehtäviä, mikä on mahdollistanut metakielen kokonaiskuvan hahmottelemisen. Tutkimus käsittelee mm. maallikoiden metakielistä sanastoa, kielimuotojen ryhmittelyä, aluemurteiden nimityksiä, murteiden arviointia ja luonnehdintaa sekä murrepiirteiden tunnistamista. Tutkimuksesta käy ilmi, että metakieli on oma rekisterinsä, jota käytetään kielestä puhuttaessa. Maallikoiden tekemät kielihavainnot voivat olla hyvin tarkkojakin, mutta yleensä fonologiset seikat eli äänteet ja äänneyhtymät huomataan helpoimmin. Muotoopin piirteisiin, kuten sija- ja persoonapäätteisiin maallikoiden on paljon vaikeampi tarttua. (Mielikäinen-Palander 2011: 7, 238-241.)

Johanna Vaattovaara ja Henna Soininen-Stojanov perehtyvät sen sijaan pääkaupunkiseudun nuoriin aikuisiin artikkelissaan *Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet* (2006). Heidän tarkoituksenaan oli selvittää ihmisten asenteita alueen puhekieltä kohtaan, puhekielestä tiedostettuja piirteitä sekä miten nämä ihmiset hahmottavat kotiseutuaan. Vain harva nimesi kotiseudukseen koko kotikuntansa: sen sijaan kotiseuturajaukset olivat usein suppeampia ja käsittivät esimerkiksi vain yhden kaupunginosan. Rajat määrittyivät nimenomaan sosiaalisten verkostojen kautta. Alueen puhekieltä taas määriteltiin usein joko slangin tai yleiskielen kautta. (Vaattovaara-Soininen-Stojanov 2006: 223-249.)

Marjatta Palander on tutkinut myös itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsityksiä (2011). Tutkimus toteutettiin haastattelemalla yli 20-vuotiaita nuoria aikuisia Pohjois- ja Etelä-Karjalasta sekä pääkaupunkiseudulta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää nuorten murretietoisuutta heidän omasta kielikäsityksestään lähtien sekä heidän käsityksiään Suomen aluemurteista. Tutkimuksen erityistehtävänä oli saada tietoa murremaantieteellisen taustan vaikutuksesta murrekäsityksiin. Haastateltavat määrittelivät murrealueet hieman erilaisiksi riippuen siitä, mistä he olivat kotoisin. Itäsuomalaiset nuoret olivat ylipäätään tietoisempia aluemurteista kuin eteläsuomalaiset. Murrealueiden rajaaminen osoittautui myös

helpommaksi, jos kyseessä oli lähellä havainnoijan omaa asuinpaikkaa sijaitsevat seudut. (Palander 2011.)

Kieli- ja murreasenteita on tutkittu runsaasti myös opinnäytetöissä. Esimerkiksi joutsenolaisten alakoululaisten (Pursiainen 2013), lounaissuomalaisten (Heikkilä 2014) sekä lahtelaisnuorten (Kantoluoto 2007) murre- ja kielikäistyksiin on perehdytty viime vuosien aikana pro gradu –töissä. Myös esimerkiksi helsinkiläisnuorten käsityksiä omasta slanginkäytöstään (Vierto 2014) on tutkittu.

# 4 MENETELMÄT JA AINEISTO

Aineisto kerättiin haastattelemalla kuutta lukiolaista ja kolmea ikäihmistä joulukuussa 2015. Lukiolaisista jokainen oli haastatteluhetkellä 18-vuotias, kun eläkeläisten iät olivat 81, 85 ja 91 vuotta. Eläkeläisten haastattelut tehtiin heidän omissa kodeissaan Lohtajalla. Lukiolaisia oli kahdesta eri lukiosta, ja heidän haastattelunsa tehtiin heidän omissa kouluissaan. Haastattelujen ajat vaihtelivat noin seitsemästä minuutista lähes kahteentoista minuuttiin. Seuraava askel oli nauhoitettujen haastattelujen litterointi: merkitsin litteraattiin puheenvuorojen sisällön lisäksi myös naurun ja nauraen lausutut sanat sekä voimakkaat painotukset. Litteraateissa merkitsen jokaista vastaajaa omalla koodillaan: L tai E koodin alussa merkitsevät lukiolaista tai eläkeläistä, N ja M naista ja miestä. Mahdollinen numero koodin lopussa merkitsee eroa esimerkiksi useiden lukiolaisnaisten välillä.

Lohtajalla ei ole omaa lukiota, vaan lähin sijaitsee Kokkolassa. Lohtajalla on siis joukko nuoria, jotka matkustavat päivittäin Kokkolaan lukioon. Nämä nuoret viettävät paljon aikaansa Lohtajan lisäksi myös Kokkolassa ja tutustuvat kokkolalaisiin. Toisaalta taas Lohtajan vanha väestö on kasvanut ja asunut koko ikänsä Lohtajalla. Toinen ero näiden ryhmien välillä on koulutustausta: vanhemman ikäpolven tyypillinen koulutus on kansakoulu, kun taas nuoret käyvät lukiota. Tutkimuksessani vertailen näitä kahta ryhmää. Taustaoletuksena on, että ryhmien välillä löytyy joitain eroja siinä, miten he suhtautuvat kotiseudullaan puhuttavaan murteeseen.

Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui haastattelu, sillä kun halutaan saada tietoa tavallisten ihmisten kielikäsityksistä, paras keino on kysyä heiltä itseltään. Haastattelu on tutkimukseeni sopivin menetelmä myös valitsemieni informanttien kannalta: ikäihmiset ja lukiolaiset saattavat ymmärtää joitain haastattelukysymyksiä eri tavoin, mutta menetelmän joustavuuden ansiosta mahdollisia väärinkäsityksiä on mahdollista oikoa. Haastattelutilanteessa haastattelija pystyy ohjailemaan tilannetta paremmin kuin esimerkiksi kyselylomaketta käyttämällä ja pyytämään esimerkiksi perusteluja ja tarkennuksia (Hirsjärvi & Hurme 34-36).

Haastattelumenetelmänä käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Hirsjärvi ja Hurme toteavat, että puolistrukturoidulle haastattelulle ei ole yksiselitteistä määritelmää, mutta niille ominaista on se, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidusti siten, että kaikille osallistujille esitettiin samat kysymykset samassa järjestyksessä. Vastausvaihtoehtoja ei ollut, vaan haastateltavat

vastasivat omin sanoin. Tarkentavia kysymyksiä esitettiin sekä haastattelijan että haastateltavien toimesta. (ks. Hirsjärvi-Hurme 2008: 43-48.)

Työssäni analysoin seuraavia haastateltaville esitettyjä kysymyksiä:

1. Millaisen kuvan Lohtajan murteen puhuja antaa itsestään sinulle?
2. Millaisen kuvan Lohtajan murteen puhuja mielestäsi antaa itsestään muille ihmisille?
3. Kuvaile, millaista kieltä kotiseudullasi mielestäsi puhutaan.
4. Millaisia piirteitä kotiseutusi kieleen kuuluu?
5. Kuvaile, millaista kieltä kotiseutusi ympäristöalueilla mielestäsi puhutaan.
6. Miten määrittelisit sen kielimuodon, jota itse käytät?
7. Puhutko kaikissa tilanteissa samalla tavalla? Miksi, miksi ei? Millaisissa tilanteissa?

Haastattelukysymyksien 1-4 avulla etsin vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Kysymykset 1 ja 2 antavat tietoa informanttien suhtautumisesta Lohtajan murteen puhujaan. Kysymykset 3 ja 4 puolestaan kartoittavat informanttien käsityksiä itse murteesta. Jaoin tämän aihepiirin kahdeksi erilliseksi kysymykseksi, sillä tavoitteenani oli toisaalta saada informantit tuottamaan kuvailevaa metakieltä Lohtajan murteesta ja toisaalta selvittää, millaisia murrepiirteitä maallikot murteestaan tunnistavat.

Viides haastattelukysymys sen sijaan pyrkii taustoittamaan toista tutkimuskysymystä lohtajalaisten omista kielivarianteista. Edelliset haastattelukysymykset selvittävät, millaista Lohtajan murre informanttien mielestä on, mutta myös Kokkolan puhekielen mahdollinen vaikutus informanttien omaan kielimuotoon on otettava huomioon. Tämän haastattelukysymyksen avulla siis pyrin selvittämään informanttien käsityksiä Kokkolassa puhuttavasta kielestä taustoituksena toista tutkimuskysymystä varten.

Haastattelukysymykset 6 ja 7 pyrkivät etsimään vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen. Kuudennen kysymyksen *määritellä*-sanan avulla haen jonkinlaista kuvausta informanttien omasta kielimuodosta: kokevatko he puhuvansa murretta, yleiskieltä vai jotain näiden väliltä? Kysymys 7 sen sijaan kartoittaa tarkemmin omaa kielimuotoa pureutumalla siihen, millaisena haastateltavat kokevat oman kielenkäyttönsä vaihtelun.

# 5 ANALYYSI

## 5.1 Mielikuvia Lohtajan murteen puhujasta

Tässä luvussa tarkastelen informanttien mielikuvia Lohtajan murteen puhujista. Tähän paneudun haastattelukysymyksien 1 ja 2 pohjalta: ”Millaisen kuvan lohtajan murteen puhuja antaa itsestään sinulle?” ja ”Millaisen kuvan lohtajan murteen puhuja mielestäsi antaa itsestään ulkopuolisille ihmisille?”.

Toinen näistä haastattelukysymyksistä siis koski sitä, millainen kuva haastateltaville itselleen tulee Lohtajan murteen puhujasta. Vastaukset tähän kysymykseen olivat lähes yksiselitteisesti positiivisia. Kysymykseen vastattiin mm. seuraavilla ilmauksilla: *maalainen, rehti, reilu, mukava, rento, iloinen, reipas, kotoinen* ja *tavallinen*.

Maalaisuus mainittiin pari kertaa, mutta maalaista mielikuvaa ei vastauksissa perusteltu kovin tarkasti. Maalaisuus on mainittu myös Miten murteista puhutaan –sanakirjassa (MMP): sen mukaan *maalainen*-sanaa käytetään puhuttaessa aluemurteista tai maaseudun murteista (MMP s.v. *maalainen*). Tämä havainto luonnollisesti toistuu tutkimuksessani.

Vastauksista ilmeni, että Lohtajan murteen puhujan tunnistetaan olevan maaseudulta kotoisin. Eräs vastaaja kertoi tunnistaneensa opettajansa puheesta murteellisia ja siten myös maalaisia piirteitä:

> 1) ehkä vähä rumasti sanottuna ehkä vähä öö maalaisen kuvan tai sillä lailla. lohtajahan on maalatalousaluetta aika pitkälti ja. vähä niinku sillee maalainen. kyllä sen sillei tietää justii mää ihmettelin ku mun opettajaki ku se puhuu nii sellasta lohtajan murretta että onkse sitte jostai maalta kotosin tai jotai. (LN1)

Maalaisuus on seikka, joka ei yksiselitteisesti ole ainoastaan positiivinen. Esimerkissä 1 vastaaja mainitseekin sen olevan *ehkä vähän rumasti sanottu*. Tämä ilmaus viittaa siihen, että vastaajan mielestä maalaisuus on negatiivinen asia. Toisaalta hän myös selittää Lohtajan olevan maatalousaluetta ja sillä perusteella maalainen kuva Lohtajan murteesta on looginen. Toinen maalaisuuden maininnut vastaaja ei vastauksessaan liittänyt maalaisuutta negatiivisuuteen tai positiivisuuteen.

Vastauksissa mainittiin myös *rehti*, *reilu*, *reipas*, *iloinen*, *mukava*, *rento*, *vapaa* ja *omaperäinen*. Vaikka nämä ilmaukset mainittiin aineistossani vain kerran, jokainen niistä

sanoista löytyy myös MMP-sanakirjasta (MMP s.v. *rehti, reilu, reipas, iloinen, mukava, rento, vapaa, omaperäinen*): tämä kertoo näiden sanojen laajemmastakin käytöstä maallikoiden murretta koskevassa metakielessä.

> 2) semmonen että se henkilö on ehkä semmonen rehti. reilu. mukava. (LN2)
>
> 3) emmätiä jotenki. musta se puhetapa on niin paljo niinku ilosempi tai jotenki semmonen niinku ja sitte omaperänen et semmonen reippaan tyylinen ihminen ja semmonen vapaampi tai sillee. (LN3)

Näistä ilmauksista rehti ja reilu määrittyvät suhteessa toisiin ihmisiin: Lohtajan murteen puhujan ajateltiin olevan rehellinen ja jollain tapaa tasa-arvoinen muita ihmisiä kohtaan. Muut sanat taas kuvaavat jotain ihmisen omaa piirrettä.

Vastaajat kokivat Lohtajan murteen olevan yhdistävä tekijä heidän itsensä ja toisen Lohtajan murteen puhujan välillä. Lohtajan murteen puhuja koettiin myös kotoisaksi ja tuttavalliseksi. *Kotoisa, kotoinen* ja *tuttavallinen* ovat myös MMP-sanakirjassa (MMP s.v. *kotoinen, tuttavallinen*), jonka mukaan erityisesti kotoisuuteen liittyviä ilmauksia käytetään kuvaamaan omaa kotimurretta. Tämäkin seikka näkyy myös omassa aineistossani, esimerkeissä 4-6:

> 4) heti huomaa et se on lohtajalta että. se on vissiin. että jossain niinku lohtajalla jossain on ohtakarissa jotku kalastajajuhlat ja siellä niinku ihmisiä kuulee niinku kaikkia ja jos jossain kuulee niinku lohtajan murretta niin tietää et se on niinku paikallinen. (LM1)
>
> 5) no tavallaan semmosen tuttavallisen kuvan että heti on jotain niinku samaa molemmissa ja. justii semmosen tuttavallisen kuvan. (LM2)
>
> 6) emmää mitähän tuohon sanois. kyllä se jotenki kotosempi on aina mikä tulee lähempi. (EM)

Vastauksista ilmenee, että vastaajat samaistuvat lohtajalaisten ryhmään; täten Lohtajan murre on osa heidän identiteettiään.

Aineistosta nousi esille myös yksi kotoisuuteen liittyvä kiinnostava seikka: eräs lukiolaisvastaaja kertoi heti huomaavansa, että toinen puhuja on Lohtajalta, kun taas yksi eläkeläisistä kertoi Lohtajan murteen olevan hänelle niin tavallista, ettei sitä huomaa. Nuoremman vastaajan erilaisessa elämäntilanteessa on ilahduttavaa, jos joku esimerkiksi kouluympäristössä puhuu samaa murretta. Eläkeläisellä sen sijaan ei ole ollut tarvetta eikä keinoja tällaisten seikkojen havainnoimiseen.

Toinen haastattelukysymys koski sitä, millaisen kuvan he ajattelevat Lohtajan murteen puhujan antavan itsestään ulkopuolisille ihmisille. Tähän kysymykseen vastattiin mm. seuraavilla ilmauksilla: *tyypillinen pohjalainen, maalainen, suorasanainen, rento* ja *humoristinen*.

Maalaisuus mainittiin jälleen kaksi kertaa. Eräs haastateltava selitti maalaista käsitystään tarkemmin:

> 7) ehkä ne vaikuttaa vähä maalaisilta. just niinku semmosilta et me ollaan vähä hölöttäjiä ja. kaikki ei ees ymmärrä niin tulee et me ollaan ehkä vähä niinku poissa sivistyksestä ko meiän sanat on semmosia että kaikki ei ymmärrä. (LN3)

Vastaaja siis koki, että ulkopuoliset ihmiset eivät aina ymmärrä Lohtajan murretta, ja arveli tämän olevan syy sille, että Lohtajan murre kuulostaa heille maalaiselta. Lohtajan murteen puhujan koettiin vaikuttavan paljon ja rönsyilevästi puhuvalta ihmiseltä. Sivistymättömyys voidaan tässä tilanteessa liittää yleiskielisyyden puutteeseen: kielen näkökulmasta sivistynyt ihminen todennäköisesti on sellainen, joka puhuu yleiskieltä.

Eläkeläisten vastauksista kävi ilmi myös jonkinlainen käsitys siitä, että ulkopuolisten mielestä Lohtajan murre kuulostaa rumalta. Rumuudesta ei kuitenkaan puhuttu suoraan, vaan se tuli ilmi hieman epäsuoremmin. Eräs vastaaja kertoi, ettei tiedä onko Lohtajan murre rumaa vai ei, sillä itse puhuu sitä, ja toinen sanoi sarkastisesti Lohtajan murteen olevan *nättiä kieltä*:

> 8) voi olla ettei ne kaikki sitä nii. kahtoo et kyllä on nättiä kieltä. ((nauraa)) (EN2)

> 9) emmää tiä onko se sitte ruman kuulosta mää tiä sitä ko ihte puhuu sitä nii. (EN1)

Vaattovaaran (2009: 104) mukaan oma murre tai puhetapa koetaan usein vähemmän murteelliseksi kuin muiden, eli oman murteen piirteitä siis tiedostetaan vähemmän. Tähän saattaa liittyä myös vastaajan käsitys siitä, että omaa murretta on vaikea arvioida.

Lisäksi mainittiin *tyypillinen pohjalainen* ja *suorasanainen*. Suorasanaisuus liittyy stereotypiaan tyypillisestä pohjalaisesta, joten pohjalaisuuden voidaan ajatella olevan myös suorasanaisuutta. Pohjalaisuuden voidaan katsoa myös liittyvän enemmän murteen tunnistamiseen: se ei välttämättä ole mielikuva Lohtajan murteen puhujasta vaan yksinkertaisesti murteen sijoittamista oikealle alueelle.

Vastaajien käsitykset muiden ihmisten mielipiteistä Lohtajan murteen puhujaa kohtaan ovat paljon negatiivisempia kuin vastaajien omat mielikuvat Lohtajan murteesta. Käsitykseni mukaan näissä vastauksissa maalaisuutta ei mielletty positiiviseksi asiaksi, sillä

sivitymättömyys maalaisuuden implikoijana kertoo negatiivisesta mielikuvasta. Rumuus on luonnollisesti myös negatiivinen mielikuva. Pohjalaisuus taas on sävyltään neutraali ilmaus.

Tähän kysymykseen vastattiin myös kuvailemalla Lohtajan murretta pitkäksi lohtajaksi. Vaikka näiden vastausten näkökulma on toinen, tämä mielikuva kuitenkin vastaa kysymykseen, sillä pitkä lohtaja on tässä nimenomaan ulkopuolisten ihmisten käsitys Lohtajan murteesta.

> 10) joskus joku sanoo että onnii selevää lohtajaa ku kuulee että se on nii pitkää lohtajaa. että ne siihen aina. (EM)
>
> 11) no ne aina sanoo että se on niinkö semmosta pitkää ko siellähän on tämä tämmösiä tullahan ja mennähän ja ollahan ja. ruetahan ja. (EN1)

Esimerkeistä 10 ja 11 ilmenee, että ulkopuoliset tunnistavat puheen Lohtajan murteeksi sillä perusteella, että se on *pitkää*. Tämän arveltiin johtuvan sanoista kuten *mennähän*, *ollahan* ja *tullahan*. Näissä sanoissa on kyse vokaalien välisestä h:sta, joka hyvin yleinen piirre Lohtajan murteessa (Pyykkönen 1987: 6). Myös svaavokaali kuuluu Lohtajan murteeseen (Pyykkönen 1987: 7). Käsitys *pitkästä lohtajasta* saattaa perustua näihin murrepiirteisiin, jotka tekevät sanoista pitemmän oloisia.

## 5.2 Käsityksiä Lohtajan murteesta

### 5.2.1 Lohtajan murteen kuvailua

Kolmas haastattelukysymys koski haastateltavien kotiseutua ja siellä puhuttavaa kieltä: vastaajia pyydettiin kuvailemaan, millaista kieltä heidän kotiseudullaan puhutaan. Seuraavaksi analysoin tähän haastattelukysymykseen tulleita vastauksia etenkin Prestonin (1996: 40-45) ensimmäisestä näkökulmasta (*availability*), eli keskityn siihen, millaisia ilmiöitä informantit kielestä havaitsevat.

Vastaukset tähän kysymykseen vaihtelivat erittäin paljon lukiolaisten ja eläkeläisten välillä. Lukiolaisten käsitykset Lohtajan murteesta olivat selkästi erittäin positiivisia, kun taas eläkeläisten neutraalimpia ja negatiivisiakin. Tämä ero saattaa liittyä nuorten ja eläkeläisten elämäntilanteisiin: nuorilla on koulumaailmassa tilaisuus korostaa omaa paikallis- ja kieli-identiteettiään käyttämällä Lohtajan murretta – tällöin Lohtajan murre olisi heille prestiisikielimuodon asemassa (ks. Palander 2011: 11). Eläkeläisillä sen sijaan normaalisti ei ole tilaisuutta erottautua muista omalla puhetavallaan.

Nuorten vastauksista esille nousi rentous, joka mainittiin kahdesti. Kielen kuvaaminen rennoksi on hyvä esimerkki metakielen toisesta tasosta (ks. Niedzielski & Preston 2000: 302-314): rentous kertoo enemmän kielen käyttäjistä kuin itse kielestä ja sisältää asenteellista suhtautumista kieleen. Rentouden sijoittamista metakielen toiselle tasolle tukee myös se, että kysyttäessä Lohtajan murteen puhujaa koskevista mielikuvista, rentous oli yksi vastauksista.

> 12) ja sitte justii se on semmosta rennon letkiää. että ei se oo niinku semmosta mitenkää hirveen tarkkaa ja semmosta tiukkaa tyyliä. (LM2)

> 13) ehkä se on semmonen rennompi puhetapa. - - mun mielestä se on ihanan rento. se ei oo semmonen kirjakieli. (LN3)

Rennon murteen ajateltiin olevan vastakohta *tarkalle* ja *tiukalle* kielelle sekä *kirjakielelle*. Samankaltaisia tuloksia ovat saaneet myös Mielikäinen ja Palander (2002: 91-91): heidän mukaansa maallikot käyttävät usein ilmausta *kirjakieli* kuvaamaan yleiskieltä, joka näyttäisi olevan murteen vastakohta. Asia käy ilmi myös MMP-sanakirjasta (MMP s.v. *kirjakieli*).

Vastauksista ilmenee myös käsitys kielenkäytön tilanteisuudesta: Lohtajan murre ei välttämättä rentoudensa takia ole kaikista sopivin rekisteri käytettäväksi virallisemmissa tilanteissa. Lohtajan murteen mainittiin kuitenkin olevan myös *ihanan rentoa*. Nuoret siis tiedostivat murteen olevan yksi rekisteri muiden joukossa.

Nuoret ajattelivat Lohtajan murteen olevan myös helppoa – he siis kokivat Lohtajan murteen olevan heille luonteva tapa puhua. Myös tämä seikka on mainittu MMP-sanakirjassa (MMP s.v. *helppo*), jossa kerrotaan sanan olevan käytössä erityisesti murteista puhuttaessa. Helppouteen voidaan liittää myös esimerkki 14:

> 14) noo mun mielestä se on tosi semmosta niinkö tavallaan omasta mielestä niinkö itelle tosi semmosta tuttua ja tuttavallista että niinku tavallaa jos joku puhuu sitä niinku lohtajan murretta nii ite pääsee niinku tavallaa heti paremmin siihen keskusteluun justiin mukaan että tulee semmonen tavallaan kotosempi tunnelma siitä heti. (LM2)

Tässä vastauksessa esitetty tuttuus ja tuttavallisuus voidaan liittää myös helppouteen. Koska Lohtajan murre on tuttua, sitä on myös helpompi puhua ja ymmärtää ja keskusteluunkin pääsee helpommin mukaan, jos sitä käydään Lohtajan murteella. Tuttuus ja helppous siis linkittyvät tässä vastauksessa yhteen.

Lisäksi nuoret mainitsivat Lohtajan murteen kuulostavan *kivalta* ja *hauskalta*. Nämäkin sanat kertovat vastaajien positiivisesta suhtautumisesta kotiseutunsa murteeseen. MMP-sanakirjasta (MMP s.v. *kiva*) käy ilmi *kiva*-sanan suosio maallikoiden metakielessä. Myös

*hauska* on mainittu murteita koskevana metakielenä, ja myös *kuulostaa hauskalta* –fraasi on laajalti käytössä (MMP s.v. *hauska*).

Eläkeläisten vastaukset tähän kysymykseen erosivat nuorten vastauksista huomattavasti: eläkeläisten ja nuorten vastauksissa ei ollut yhtäkään samaa mainintaa. Vanhempien vastaajien mielestä Lohtajan murre on, *rumaa*, *vankkaa*, *vanhanaikaista* ja *pitkää* – lisäksi heidän mielestään *koulu on pilannut vanhan murteen*.

> 15) no kyllä mun mielestä ku ihte aattelee nii kyllä se on aika semmosta. vähä. ei se oikee kaunista oo. ((nauraa)) että siinä on niinkö jotain semmosta. semmosta vähä vankkaa se kieli. (EN2)

Vastaajan mielestä Lohtajan murteessa siis on jotain, joka tekee siitä rumaa – tässä tapauksessa sen vankkuus. Vankkuus on mainittu myös MMP-sanakirjassa (MMP s.v. *vankka*), tosin vain yhden kerran. Tästä voidaan kuitenkin päätellä *vankka*-sanan olevan laajemmassakin käytössä maallikoiden metakielessä. *Vankka kieli* on tässä tilanteessa negatiivinen ilmaus. Vastaaja ei kuitenkaan tarkemmin selitä mielikuvaansa vankasta kielestä. MOT-synonyymisanakirjan mukaan vankka voi tarkoittaa myös esimerkiksi *voimakasrakenteista*, *voimakasta*, *väkevää* tai *tukevaa*. Tämän perusteella vankkuus voidaan liittää yksinkertaisesti voimakkaaseen murteellisuuteen: vastaaja ilmeisesti koki Lohtajalla puhuttavan voimakasta murretta ja sen olevan syy murteen rumuudelle.

Lohtajan murteen mainittiin olevan myös *vanhanaikaista* ja *pitkää*:

> 16) no kyllä se on- se on niinku vanhanaikasta. lohtajan kieli ja lohtaja on ainaki semmosta pitkää lohtajaa mennähän ollahan tullahan. (EN1)

Sanalla murre usein viitataan vanhoihin aluemurteisiin, jotka kantavat monenlaisia perinteitä. Niitä ei kuitenkaan juuri käytetä esimerkiksi radiossa tai televisiossa. Yleiskielen ja yleispuhekielen näkyvyys on nykyään suuri: eläkeläisetkin ovat varmasti huomanneet esimerkiksi mediassa laajalti käytetyn yleispuhekielen. Vanhanaikaisuus voi siis tässä viitata siihen, että aiemmin murre oli se kielimuoto, jota he kuulivat eniten, mutta nykyään yleiskielisempi kielimuoto on yhä suuremmassa asemassa.

Vastaaja jatkoi murteen kuvaamista viittaamalla vokaalien väliseen *h*-äänteeseen. Näkemykseni mukaan vastaaja ei välttämättä tarkoittanut, että juuri vokaalien välinen *h* tekee murteesta vanhanaikaista, hän vain luonnehti Lohtajan murretta piirteellä, jonka hän siitä tunnisti. Näkemykseni mukaan siis Lohtajan murteen vanhanaikaisuus liittyy juuri murteen

perinteisyyteen ja *pitkä Lohtaja* on vain vastaajan kuvausta siitä, millaista tämä Lohtajan vanhanaikainen murre on.

Vaikka eläkeläisten mielikuvat murteestaan olivat negatiivisia, he kuitenkin olivat sitä mieltä, että *koulu on pilannut vanhan murteen*. Sana *pilannut* viittaa siihen, että murre heidän mielestään kuitenkin on säilyttämisen arvoinen. Tässä on havaittavissa mielenkiintoinen ristiriita. Ilmeisesti kaikesta huolimatta Lohtajan murre on eläkeläisille kuitenkin tärkeä osa omaa itseä ja identiteettiä.

### 5.2.2 Tunnistetut murrepiirteet ja niiden kuvailu

Haastateltavilta kysyttiin myös, millaisia murrepiirteitä Lohtajan murteeseen heidän mielestään kuuluu. Tämän haastattelukysymyksen kohdalla teen analyysiä Prestonin (1996: 40-45) toisesta näkökulmasta (*accuracy*), eli keskityn siihen, miten maallikoiden kielihavainnot vastaavat tieteellistä totuutta. Pyrin yhdistämään haastateltavien mainitsemat piirteet niitä vastaaviin, varsinaisiin murrepiirteisiin, joiden on tutkittu esiintyvän Lohtajan murteessa.

Jälleen lukiolaiset ja eläkeläiset vastasivat eri tavalla: nuoret tunnistivat murrepiirteitä huomattavasti enemmän kuin vanhemmat. Mielikäisen ja Palanderin mukaan murrepiirteistä maallikot tunnistavat helpoiten äänteellisiä eroja, kun taas esimerkiksi foneettisten aste-erojen ja taivutusjärjestelmän pääteaineksien hahmottaminen on huomattavasti vaikeampaa (Mielikäinen & Palander 2014: 152). Tulokset ovat samassa linjassa tämän havainnon kanssa: kaikki vastaajien kuvailemat murrepiirteet ovat äänteellisiä eroja yleiskieleen.

Kaikkein selkein ja eniten tunnistettu murrepiirre oli Lohtajan murteeseen kuuluva svaavokaali (ks. Pyykkönen 1987: 7) – sen mainitsi neljä nuorta. Nuoret mainitsivat esimerkkisanoja *lehemä*, *Käläviä* ja *kahavi*. Itse murrepiirrettä he luonnehtivat seuraavilla tavoilla: *lisätään paljo vokaaleja väliin*, *lisätään kirjaimia*, *vokaalia välissä*. *Kirjaimien lisäämisen* voidaan katsoa viittaavan svaavokaalin lisäksi myös muihin piirteisiin.

Myös *h*:n yleisyys huomattiin: neljä nuorta viittasivat joko vokaalien väliseen *h*-äänteeseen tai yleiskielen *ts*:n vastineeseen *ht*-äänneyhtymään, jotka molemmat kuuluvat Lohtajan murteeseen (Pyykkönen 1987: 7-8). Näiden kahden murrepiirteen välille ei kuitenkaan juuri tehty eroa, vaan ne nähtiin yhtenä, *h*:n lisääntymiseen liittyvänä kokonaisuutena: *h:ta tulee sinne tänne*, *h:ta justii tosi paljo*. Nuoret mainitsivat esimerkiksi sanoja *veihti*, *mehtä* ja *mennähän*. Esimerkissä 17 eräs vastaaja erittelee *h*:n yleisyyttä muita tarkemmin:

17) tuotanii se. ts korvataan niinku konsonanttiyhistelmä nii siihen tulee h monesti tilalle että. metso ja metsä nii ne muuttuu mehto ja mehtä. - - se h puskee aika. aika monehen paikkaa. (LM3)

Vastaaja oli huomannut, että konsonanttiyhdistelmä *ts* liittyi *h*:n lisääntymiseen. Hän selitti *h*:n yleisyyttä myös yleisemmin: *h puskee aika monehen paikkaa*. Vastaaja siis oli tiedostanut myös sen, että *h*-äännettä esiintyy muunkinlaisissa tilanteissa kuin konsonanttiyhdistelmään *ts* liittyen.

*D*-äänteeseen kiinnitettiin myös huomiota. Sekä lukiolaiset että eläkeläiset mainitsivat jonkin siihen liittyvän seikan. Nuoret olivat sitä mieltä, että *d* korvataan *j*-äänteellä: *ei käytetä ainakaa d-kirjainta paljo se on niinku j:llä korvataan, d korvataan paljon j:llä*. Eläkeläisen mielestä taas Lohtajan murteessa *d*:n tilalla on *t*: *d:tä ei tarvi paljo käyttää, se on t*. Hän ei osannut mainita yhtään esimerkkisanaa, mutta vastaaja kuitenkin käytti nimeä *Iita* erisnimestä Iida. Nuoret taas olivat huomanneet *d*:n korvautumisen *j*-äänteellä esimerkiksi sanassa *meijän* ja luonnehtivatkin tätä murrepiirrettä lähinnä *d*:n korvautumisena, ei katoamisena – vaikka Lohtajan murteeseen kuuluvat rinnakkain sekä *d*:n kato että sen korvautuminen (Pyykkönen 1987: 21-23).

Näiden murrepiirteiden lisäksi mainittiin myös ruotsin kielen vaikutus Lohtajan murteeseen. Tähän kiinnittivät huomiota sekä lukiolaiset että eläkeläiset. Lainasanat mainittiin monta kertaa:

18) se on nii täälon paljo semmosia sanoja mikkä on jääny. mä en tiiä onko ne sitte lohtaja vai onko ne jotai ruotsal- täälähä on ollu ruotsalainen alue. ruotsalaiset paljo asunnu. - - mutta täälon semmosia niinku kränkky ja pransta ja ne on kaikki semmosia joita ennen käytettiin aivan järkiä. (EM)

19) ja sielon paljo semmosia sanoja jota ne sanoo että se on vähä niinkö ruohtalainen. (EN2)

20) no ruohtin sanoja. pruukatahan ja. – – ja sitte oli kaikkia esinehiä niinkö se viittas ruotsin kielehen. (EN1)

21) jotain niinku ruotsista tulee lainasanaa. jonku verran. pruukata tai. – – tämän tyylisiä mitähän sitä tuota ois. onko völjy tuleeko se. ruotsista. (LM3)

22) justii niitä semmosia erityisiä sanoja semmosia vanhoillisia ehkä vähä ruotsin kielestä lainaaviaki niinku. (LM2)

Eläkeläiset luonnehtivat lainasanoja *ruohtalaisiksi*, *ruohtin sanoiksi* ja *ruotsin kielehen viittaaviksi*. Nuoremmat vastaajat taas kuvailivat ilmiötä *ruotsista tuleviksi lainasanoiksi* ja

*ruotsin kielestä lainaaviksi*. Ilmiö siis tunnistettiin laajalti, mutta sitä kuvailtiin eri tavoin: lukiolaiset käyttivät kielitieteellistä termiä *laina*, kun taas eläkeläiset kuvailivat ilmiötä epätarkemmin. Esimerkkisanoiksi mainittiin *kränkky*, *pransta*, *pruukatahan* ja *völjy*. Ruotsin kielen vaikutus tiedostettiin kuitenkin vain sanatasolla, vaikka ruotsin kieli on vaikuttanut Lohtajan murteen sanaston lisäksi myös esimerkiksi astevaihteluun (ks. Pyykkönen 1987: 10, 23-24).

## 5.3 Käsityksiä Lohtajan ympäristöalueiden kielestä

Viides haastattelukysymys koski sitä, millaista kieltä Lohtajan ympäristöalueilla puhutaan. Vastaajat nostivat vastauksiinsa paikkakuntia ja pitäjiä Lohtajan ympäriltä. Eniten puhuttiin Kokkolassa puhuttavasta kielestä, mutta myös Lohtajan entiset ympäristökunnat Kälviä, Kannus ja Himanka mainittiin.

Eläkeläisten vastauksissa näkyy muiden paikkakuntien kielen hahmottaminen oman murteen kautta: Lohtajan ympäristöalueiden kieltä luonnehdittiin siitä näkökulmasta, kuinka paljon se muistuttaa Lohtajan murretta. Kannuksella ja Himangalla esimerkiksi sanottiin puhuttavan *tätä samaa*, kun taas Kälviän murre on *aivan erilainen*. Ainoastaan Kokkolassa puhuttavaa kieltä luonnehdittiin muutoin kuin Lohtajan murteen kautta enemmän kirjakieliseksi. Eläkeläisten vastauksissa siis näkyy jatkumo, jonka toisessa päässä on Lohtajan murre ja toisessa päässä murteen vastakohtana kirjakieli (ks. Mielikäinen & Palander 2002: 91-92), jota Kokkolassa puhuttava kieli edustaa.

Nuorten puhuessa Kokkolan kielestä esille nousi *kirjakielen*, *yleiskielen* tai *puhekielen* yleisyys. Kokkolassa puhuttavan kielen kerrottiin olevan *yleiskielen tyylistä*, *yleisempää*, *normaalia puhekieltä* sekä *enempi kirjakieltä*. Mielikäisen ja Palanderin mukaan maallikot usein käyttävät ilmausta *kirjakieli* kuvaamaan yleiskieltä – *kirjakieli* nähdään myös murteen vastakohtana (Mielikäinen & Palander 2002: 91-92). Tämä havainto toistuu myös tässä tilanteessa: *kirjakieli* mainittiin monta kertaa, ja se nähtiin murteettomana kielimuotona. Myös *yleiskieli* ja *puhekieli* mainittiin samassa merkityksessä kuin *kirjakieli*: tämä voi johtua siitä, että lukiolaiset ovat koulutuksestaan saaneet eväitä tarkastella kieltä erilaisten termien avulla. He siis tiedostivat, että *kirjakieli* ei välttämättä ole oikea termi tähän tilanteeseen ja käyttivät muita ilmaisuja.

Lisäksi lukiolaisvastaajat kertoivat Kokkolassa puhuttavan kielen olevan *kaupunkimaisempaa* ja kaupungin nähtiin *tasoittavan puhetyylejä*. Kokkolan sanottiin myös olevan *isompi ja modernimpi paikka* ja sen vuoksi siellä katsottiin olevan enemmän piirteitä

*nettikielestä*. Kaupunkimaisuus mainitaan myös MMP-sanakirjassa (MMP s.v. *kaupunkimainen*). Kaupunkimaisuus näyttää siis olevan yleisesti käytetty ilmaus maallikoiden metakielessä.

Lukiolaisvastaajat mainitsivat Himangalla olevan jo oma murteensa. Himangan murteen nähtiin olevan *korostetumpaa* ja siellä *painotetaan enemmän*. Kälviällä sen sijaan on *tietynlaisia omia murteita*, joita *väännetään liikaa*. Nuoret siis jollain tapaa tiedostivat, että Himangan ja Kälviän murteessa on eroja Lohtajan murteeseen verrattuna, mutta he eivät osanneet mainita mitään konkreettisia eroja. Näissä tapauksissa on kyse sellaisesta kielitietoisuudesta, jota maallikoiden on vaikea kielentää (ks. Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 248).

## 5.4 Oma kielenkäyttö ja sen vaihtelu

Tässä luvussa käsittelen haastateltavien käsityksiä omasta kielenkäytöstään kahden haastattelukysymyksen avulla. Nämä kysymykset ovat ”Miten määrittelisit sen kielimuodon, jota itse käytät?” ja ”Puhutko aina samalla tavalla?”.

Maallikoiden näkemys murre-käsitteestä on usein hyvin erilainen kuin kielentutkijan. Murteeksi saatetaan tulkita lähes kaikki kirjakielestä poikkeava, mutta toisaalta omaa puhetapaa harvoin osataan pitää murteena. (Vaattovaara 2009: 104.) Tästä huolimatta lähes kaikki haastateltavat määrittelivät kielimuotonsa jonkinasteiseksi murteeksi.

Lukiolaiset ja eläkeläiset määrittelivät oman kielimuotonsa hyvin eri tavoin. Eläkeläiset ajattelivat puhuvansa lohtajan murretta:

23) murretta aika palio. joo. (EM)

24) no tätä lohtajaa mitä täälä on sillon aikanaan niinkö. mullahan on niinkö kuulet nykki nii määhän puhun tämmöstä. tämmöstä lohtajan murretta. (EN1)

Lukiolaisten vastauksissa oli enemmän hajontaa. Useimmat heistä määrittelivät kielimuotonsa joko Lohtajan murteeksi, yleiskieleksi tai näiden yhdistelmäksi:

25) kyllä se mun mielestä murretta on. (LN2)

26) kyllä mä yleensä käytän niinku aikalailla sitä tavallista yleiskieltä mutta käytetään että niinku kirjakielen tapasta mutta niinku että lohtajan murteesta tulee muutamia tämmösiä sitte. (LM1)

27) on se lähempänä varmaa murretta. mutta ei se oo niinku nii lohtajanmurteista mitä se niinku jos oikeesti puhuis kunnolla murretta. niin niin. se on varmaan siinä välimaastossa et. (LN3)

Kuten todettiin jo aiemmin, yleiskieli ja kirjakieli yhdistetään monesti Kokkolassa puhuttavaan kieleen. Oma kielimuoto määriteltiin monesti suhteessa kirjakieleen tai Lohtajan murteeseen – omaa kielenkäyttöä siis hahmotettiin joko Lohtajalla tai Kokkolassa puhuttavan kielen tai näiden molempien kautta. Esimerkissä 28 eräs lukiolaisvastaaja kuitenkin näkee asian hieman eri tavalla:

28) no mää määrittelisin sen ehkä sillee että se on niinku aikalailla sillee sekalainen soppa lohtajan murretta ja sitte justii tämmöstä somekieltä ja sitte ehkä tämmöstä justii mitä kokkolassa puhutaan tämmöstä. (LM2)

Vastaaja liitti omaan kielimuotoonsa myös *somekielen*: Lohtajan ja Kokkolan kielimuotojen lisäksi hänen kielenkäyttöönsä on vaikuttanut myös internet ja sosiaalinen media. Kun muiden lukiolaisnuorten mukaan heidän kielenkäyttöönsä vaikutti Lohtajalla tai Kokkolassa puhuttava kieli tai ne molemmat, tällä vastaajalla oli yhden tai kahden seikan sijaan kolme asiaa, jotka vaikuttivat hänen kieleensä.

Toinen kysymys koski haastateltavien kielenkäytön vaihtelua ja vaihteluun vaikuttavia tekijöitä. Jälleen nuorten ja eläkeläisten vastaukset erosivat toisistaan: lukiolaisten mielestä heidän kielenkäyttönsä vaihtelee paljonkin eri syistä, kun taas eläkeläisten mielestä heidän kielensä ei vaihtele ja he puhuvat aina samalla tavalla. Samantapaisia tuloksia on saanut myös Johanna Vaattovaara (2009: 106-108): osa ihmisistä ajattelee puhuvansa aina samalla tavalla, ja osa taas tiedostaa kielenkäytön vaihtelun ja esittää monia siihen vaikuttavia tekijöitä. Eläkeläiset vastasivat mm. näin:

29) <u>ei</u> emm(h)inä osaa muuttaa sitä että se on mää vain ja. ((nauraa)) ja tämmösiä että sanotahan joskus ko jotain kuuntelee että jotai haastatellahan tai jotain semmosta nii ne niinkö koittaa sinne sanua jotaki kirjakieltä ja sitte se menee aivan. et son paljo parempi ko puhuu vaan niinko se tulee. etten mää osaa kyllä. (EN2)

30) mää puhun tällä samalla lohtajan. tällä mikä mulla on. joo emmää rupia kyllä mää osaisin kirjakieltä puhua mutta minusta se ei sovi mulle koska mää en sitä hallihte. nii. että mää haluan että sitä mitä on puhunu nii se kuuluu. – – se olis outua. kyllä ne heti huomais että mitä tuo teeskentelee. (EN1)

Eläkeläiset eivät siis kokisi olevansa omia itsejään, jos he puhuisivat *kirjakieltä*. Murre ja sen puhuminen näyttää olevan tärkeä osa heidän identiteettiään, johon *kirjakieli* ei selvästikään kuulu.

Vastauksissa näkyy myös käsitys siitä, että kielenkäytön vaihtelu on nimenomaan kielimuodon vaihtelua. Kielimuotoja katsottiin olevan *kirjakieli* ja *murre*, jotka nähtiin toistensa vastakohtina. *Kirjakieli* nähtiin teennäisenä ja paheksuttavana puhetapana, kun taas murteella puhumista arvostettiin.

Eläkeläiset kokivat, etteivät osaa vaihtaa kielimuotoaan. Toisaalta mainittiin myös, että *kyllä mää osaisin kirjakieltä puhua mutta minusta se ei sovi mulle koska mää en sitä hallihte*. Tällä todennäköisesti tarkoitetaan sitä, että vastaaja osaisi puhua kirjakieltä, mutta ei pystyisi täysin käyttämään tätä toisenlaista rekisteriä ilman, että vahingossa välillä puhuisi murretta. Vastaaja siis periaatteessa osaisi käyttää kirjakieltä, mutta käytännössa tilanne voisi olla toinen.

*Kruusaamisen* nähtiin myös olevan yksi kielenkäytön vaihtelun muoto:

> 31) joo emmää en paljo niikö sanottiin en kruusaa paljo. mää puhun sitä mitä täälä ylehensä puhutaan. (EM)

*Kruusaamisella* tarkoitetaan puheen hienostelua tai sievistelyä (Suomen murteiden sanakirja s.v. *kruusata*). Tästäkin vastauksessa välittyy paheksunta kielenkäytön vaihtelua kohtaan jo ainoastaan *kruusata*-sanan merkityksen perusteella.

Lukiolaisvastaajista sen sijaan vain yksi koki puhuvansa aina samalla tavalla. Muiden lukiolaisten mielestä heidän kielenkäyttönsä vaihteli paljonkin eri syistä – tämä näkyy esimerkeissä 32-34. Kielenkäytön vaihtelun syiksi mainittiin keskustelun osallistujat, tilanteen luonne ja ympäröivän yhteisön kieli. Nuoret kokivat puhuvansa murretta ystäviensä, perheensä ja ylipäätään lohtajalaisten kanssa. Kouluympäristössä murteen käyttö puolestaan vähentyi:

> 32) kavereitten kesken lohtajalla hirveesti tulee aika paljo puhuttua tämmöstä vähä niinku sekotusta sitte. kyllä huomaa että jos vanhan ihmisen kanssa puhuu ja se puhuu lohtajan murretta nii sitte aikalailla alkaa puhumaan vähä sitä itekki että. (LM1)

> 33) öö no jos mä vaikka puhun opettajalle nii puhun ihan puhekieltä. - - ja niinku perheen kaa tietysti murretta puhun ja. (LN1)

> 34) niinku lohtajalaisten ihmisten kanssa tulee enemmän se murre ja kotona. (LN2)

Tilanteen luonteen eli sen virallisuuden tai vapaamuotoisuuden vaikutus kielenkäytön vaihteluun on huomattu myös aiemmin (Vaattovaara 2009: 106). Nuoret kokivat puhuvansa virallisessa tilanteessa enemmän *puhekieltä* ja *eri tavalla*:

35) sitte justii se riippuu ihan jos on tosi virallinen tilanne nii pyrin puhumaan puhekieltä. mutta kyllä mää muuten puhun murretta. sillei yritän niinku tollasissa just niinku vaikka kaupassaki oon nii puhua puhekieltä. (LN1)

36) sit tottakai virallisissa tilanteissa niinku varmaa vähä niinku eri tavalla. (LN3)

Kielenkäytön vaihteluun vaikutti nuorten mielestä myös heidän sijaintinsa. Kokkolassa ja muualla Suomenssa he kokivat puhuvansa enemmän yleiskieltä, kun taas Lohtajalla murretta:

37) kyllä koulussa ((Kokkolassa)) tulee vähä niinku puhuttua enemmän sitä mitä täälä kokkolassa puhutaan ja lohtajalla sitte enemmän murretta muttei mitenkää huomattavasti että. (LN2)

38) tottakai jos menee jonnekki semmoselle seu'ulle missä ne ei ymmärrä sitä omaa puhetapaa sit pitää miettiä miten sanoo sanat eri tavalla. (LN3)

Vastauksista kävi ilmi myös hieman erilainen näkökulma kielenkäytön vaihteluun:

39) sillä pystyy nii paljo sillä kielellä tavallaan et jos on niinku rento tilanne nii sitte sillä pystyy tavallaa ko puhuu semmosta hiasta ja rennon letkiää esimerkiks lohtajan murretta nii sillä pystyy rentouttaa tilannetta. ja taas sitte jos pitää olla tavallaa tiukka jossain tilanteessa nii puhuu enemmän selkokieltä ja semmosta modernimpaa sanastoo. (LM2)

Lukiolaisvastaaja näki, että kielenkäytöllä pystyy vaikuttamaan tilanteen tunnelmaan: rennomman Lohtajan murteen nähtiin tekevän tilanteesta vapaamman, kun taas *selkokieli* teki tilanteesta virallisemman ja vakavamman. *Selkokielellä* vastaaja oletettavasti tarkoittaa yleiskieltä.

# 6 PÄÄTÄNTÖ

Nuorten ja eläkeläisten vastaukset erosivat toisistaan huomattavasti lähes jokaisen haastattelukysymyksen kohdalla. Ensinnäkin erot näkyvät vastausten laajuudessa: nuoret lähes poikkeuksetta erittelivät havaintojaan jäsentyneemmin ja laajemmin. Esimerkiksi murrepiirteitä nuoret tunnistivat paljon enemmän kuin eläkeläiset. Myös vastausten sisällössä oli huomattavia eroja: tiivistäen voidaan sanoa, että nuorilla oli Lohtajan murteesta ja sen puhujista enimmäkseen positiivisia mielikuvia, kun taas eläkeläisillä enemmän neutraaleja ja negatiivisia käsityksiä.

Erityisen kiinnostavaa on, että vaikka eläkeläisillä ei ollut paljonkaan positiivista sanottavaa omasta murteestaan, he silti pitivät murteella puhumista arvossa. Oman kielenkäytön vaihtelun ajateltiin olevan tietoista toimintaa ja sitä pidettiin jopa teeskentelynä. Nuorten käsitykset sen sijaan ovat täysin päinvastaisia: he pitivät itse murretta arvossa, mutta määrittelivät oman kielimuotonsa väljemmin eikä heidän vastauksistaan välittynyt samanlainen ehdoton suhtautuminen murteella puhumiseen. Sen sijaan nuorten vastauksista kävi ilmi myös *kirjakielen* arvostaminen. Asetelma on hieman ristiriitainen: vaikka eläkeläiset eivät pitäneet murretta arvossa, he silti kokivat puhuvansa sitä aina, kun taas murretta arvostavat nuoret kokivat murteen vain yhdeksi rekisteriksi muiden joukossa.

Kaiken kaikkiaan nuoret olivat tietoisempia murteestaan ja kielestään. Tämä selittyy nuorten elämäntilanteella: he viettävät enemmän aikaa Lohtajan ulkopuolella, joten heillä on ollut tilaisuuksia vertailla omaa kielimuotoaan muihin kielimuotoihin, kuten Kokkolassa puhuttavaan kieleen. Toinen selittävä tekijä on nuorten lukiokoulutus, josta he varmasti ovat saaneet eväitä kielen tarkasteluun.

On syytä ottaa huomioon, että nuorten haastattelut tehtiin heidän kouluissaan Kokkolassa ja eläkeläisiä haastateltiin heidän kodeissaan Lohtajalla. Haastattelupaikkojen valinta on saattanut vaikuttaa vastauksiin jossain määrin: nuorten kouluympäristö on esimerkiksi saattanut ohjailla vastauksia yleiskielisempään suuntaan. Jos myös lukiolaisia olisi haastateltu Lohtajalla, heidän vastauksensa olisivat voineet olla hieman erilaisia.

Toinen huomioon otettava tekijä on haastattelijan rooli. Eläkeläisille todennäköisesti olin kaukainen, yliopistosta tullut, yleiskieltä edustava ihminen. Lukiolaisten elämäntilanteesta yliopisto-opiskelijan elämä taas ei ole yhtä kaukana. Tämä on myös seikka,

joka saattoi jossakin määrin vaikuttaa haastateltavien suhtautumiseen minua kohtaan ja siten vaikuttaa heidän vastauksiinsa.

Vaikka murreasenteita on tutkittu paljon, Lohtajan murteesta ei tällaista tutkimusta vielä ole tehty. Siitä ei myöskään ole tehty kuvauksia vuosien 1987 (Pyykkönen) ja 1992 (Suihkonen) jälkeen. Tutkimukseni on yksi lisä tähän suppeaan Lohtajan murretta koskevaan tutkimuskenttään. Tutkimukseni on onnistunut antamaan tietoa siitä, miten eri-ikäiset lohtajalaiset suhtautuvat kieleensä ja näin tuomaan jälleen yhden lisän Suomen kansandialektologiseen tutkimusperinteeseen.

Tutkimukseni on kartoittanut lohtajalaisten nuorten sekä eläkeläisten murre- ja kieliasenteita osittain maantieteellisestäkin näkökulmasta. Jatkossa olisi mielenkiintoista soveltaa maantieteellistä näkökulmaa pidemmällekin: esimerkiksi lohtajalaisten kotiseutukäsityksiin voisi perehtyä kulttuurimaantieteestä sovelletun karttametodin (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 226) avulla. Miten lukiolaiset ja eläkeläiset piirtäisivät karttaan omat kotiseutunsa? Erityisen kiinnostavaa olisi selvittää, miten lohtajalaiset sijoittaisivat oman murteensa rajat kartalle, sillä Lohtajan ympäristöalueiden kielestä nähtiin tässäkin tutkimuksessa monenlaisia mielipiteitä.

# LÄHTEET


Alanen, Riikka 2006: Toimiva kielitietoisuus: kieli tilanteessa, kieli mielessä. – Riikka Alanen, Hannele Dufva & Katja Mäntylä (toim.), *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön* s. 9-34. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Heikkilä, Maijastiina 2014: *Lounaissuomalaisten murrekäsityksiä*. Pro gradu –tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Junkala, Leevi & Niemelä, Maria 1977: *Suur-Lohtajan historia II*. Keski-Pohjanmaan historiasarja 4. Kokkola: Suur-Lohtajan historiatoimikunta.

Kantoluoto, Anita 2007: *Lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita.* Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Luho, Ville & Luukko, Armas 1957: *Suur-Lohtajan historia I*. Keski-Pohjanmaan historiasarja 3. Kokkola: Suur-Lohtajan historiatoimikunta.

Lyytikäinen, Erkki, Rekunen, Jorma & Yli-Paavola, Jaakko 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.

Mielikäinen, Aila & Palander, Marjatta 2002: Suomalaisten murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86-109.

—— 2014a: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

—— MMP = *Miten murteista puhutaan? Kansanlingvistinen sanakirja*. – http://kielikampus.jyu.fi/mitenmurteistapuhutaan/ 20.4.2016.

*MOT-synonyymisanakirja*. Toimittanut Harri Jäppinen. Helsinki: Kielikone. – https://mot-kielikone-fi.ezproxy.jyu.fi/mot/jyu/netmot.exe?motportal=80 16.3.2016.

Möller, Sylvi 1970: *Kokkolan kaupungin historia osa 3*. Kokkola: Kokkolan kaupunki.

Niedzielski, Nancy & Preston, Dennis 2000: *Folk linguistics*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Palander, Marjatta 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Preston, Dennis 1996: Whaddayaknow. The modes of folk linguistic awareness. – *Language awareness* 5 (1) s. 40-73.

—— 1999: *Handbook of perceptual dialectology*. Amsterdam: J. Benjamins cop.

—— 2002: Language with an Attitude. – Chambers, J. K., Trudgill, Peter & Schilling-Estes, Natalie (toim.), *Handbook of language variation and change* s. 40-66. Oxford: Blackwell.

Preston, Dennis & Long, Daniel 2002: *Handbook of perceptual dialectology vol. 2*. Amsterdam: J. Benjamins cop.

Pursiainen, Laura 2013: *Joutsenon alakoulun kuudesluokkalaisten murrekäsityksiä.* Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Pyykkönen, Helka 1987: *Lohtajan murteen äänneoppia: keskipohjalaismurteiden varhaishistoriasta käsin tarkasteltuna*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Soininen-Stojanov, Henna & Vaattovaara, Johanna 2006: *Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet*. – Juusela, Kaisu & Nisula, Katariina (toim.), Helsinki kieliyhteisönä s. 223-254. Helsinki: Helsingin yliopisto, suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

Suihkonen, Paavo 1992: *Klusiilien vaihtelusuhteet Kala- ja Lestijokilaakson murteissa*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

*Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2011-2016. – http://kaino.kotus.fi/sms/?p=main 5.4.2016.

Tilastokeskus 2013: Kuntien avainluvut: Kokkola – http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/272.html

Toiviainen, Hillevi 1994: *Kokkolan kaupungin historia osa 4*. Kokkola: Kokkolan kaupunki.

Vaattovaara, Johanna 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Vierto, Erika 2014: *Voiksä stikkaa mulle stidit ku mullon stendari bänks? Havaintoja syntyperäisten helsinkiläisnuorten slanginkäytöstä.* Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

Väestörekisterikeskus 2009: Asukasluvut kunnittain aakkosjärjestyksessä: joulukuu 2008, tammikuu 2009. – http://www.vaestorekisterikeskus.fi/default.aspx?id=164 12.2.2016.

# LIITTEET

Liite 1: Kartta Keski- ja Pohjoispohjanmaan murrealueesta historiallisten kuntarajojen mukaan (murrealueen rajat ja jaottelu Suihkonen 1992: 9-10).

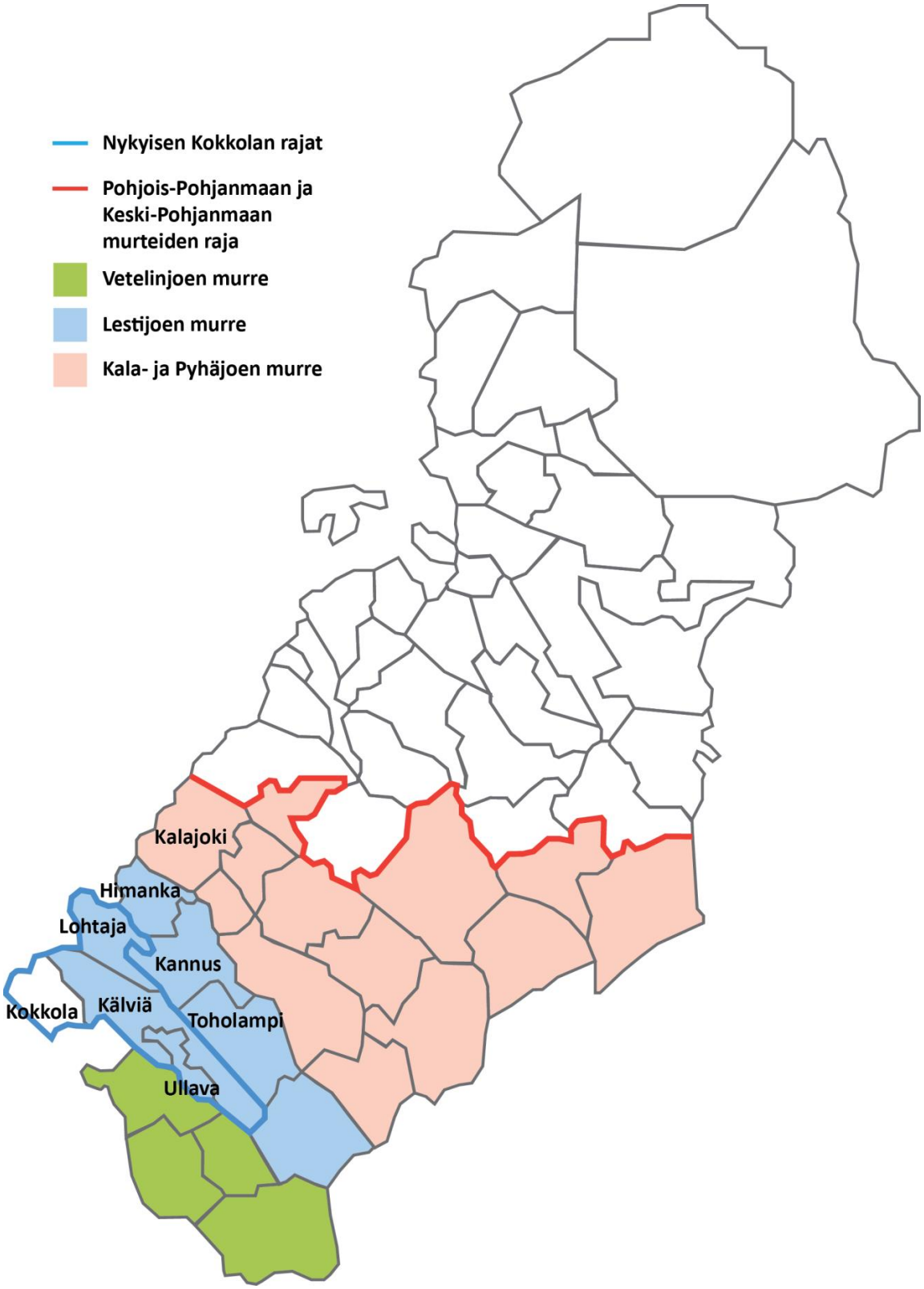

Liite 2: Litteraatiomerkit

| | |
|---|---|
| jo- | sana jää kesken |
| joo. | tauko |
| <u>joo</u> | painotus |
| j(h)oo | nauraen lausuttu sana |
| ((nauraa)) | litteroijan kommentteja ja selityksiä |